

Szakmai beszámoló – Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj 2022/23

Spanyolország, 2023. február 1. – május 31.

A spanyol Habsburg világbirodalom és a Magyar Királyság II. Fülöp spanyol király uralkodása (1558-1598) idején: világgazdasági rendszerek, szent háború és tudástranszfer

Monostori Tibor

A 4 hónapos spanyolországi kutatóútam során a négy megadott és tervezett részfeladat közül három a szakmai álláspontom szerint kimagaslóan jól, és a várakozásaim szerint vagy azok felett, egy pedig szerényebben teljesült.

1. A Magyar Királyság területén született, a 16. század második felében elfogott, majd a spanyol inkvizíció által (iszlamizmus vagy protestantizmus vádjával) perbe fogott személyek összes dokumentumának összegyűjtése (madridi Nemzeti Történelmi Levéltár - Archivo Histórico Nacional, Inquisición sorozat)

Az oszmánok elleni szent háború és a kora újkori Európa vallási küzdelmeinek egy különleges fejezete a spanyol inkvizíció elé került magyarországi személyek története. A projekt kezdete előtt mintegy 30-35 olyan személyt azonosítottam, akiket II. Fülöp uralkodása alatt a Magyar Királyság, az Erdélyi Fejedelemség vagy a Hódoltság területén fogtak el és akik a spanyol inkvizíció valamelyik ítélőszéke elé kerültek, egy részük még II. Fülöp uralkodása alatt, más részük évtizedes rabságukat követően a 17. század első évtizedeiben. Kint tartózkodásom alatt valamennyi forrást begyűjtöttem és (ha korábban nem volt digitalizálva) digitalizáltattam. A kutatás körét kiterjesztettem a teljes 17-18. századra, illetve a 19. század elejére, így összesen több mint 50 személyt azonosítottam. Smid Bernadett kollégámmal a forrásanyag szerkesztését megkezdtük, és az (a kutatócsoport írásbeli megerősítése alapján) várhatóan a Fraknoi Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport egyik sorozatában fog megjelenni 2024-ben. Alább a kötetnek a kutatóút során készített tartalomjegyzékéből közlök egy részletet a magyarországi személyek neveivel és perbe fogásuk évszámával.

Magyarországi személyekre vonatkozó iratok a spanyol inkvizíció levéltárában.....

1576.....

Jacobo de Cusma.....

1577.....

Pablo Guergo.....

1577-1579.....

Thomas.....

Jodaro.....

1578.....

Marcos de Esclavonia.....

1579.....

[Pedro](#).....

[1580](#).....

[Nicolao de Budania](#).....

[Gregorio Gelosichi](#).....

[1582](#).....

[Joseph](#).....

[1589](#).....

[Bernica Húngara](#).....

[1593](#).....

[Mami](#).....

[Francisco](#).....

[1601](#).....

[Valente de Xarmaz \(Rejuan\)](#).....

[1606](#).....

[Mateo Salomon](#).....

[1607](#).....

[Catalina Miago](#).....

[Catalina de Xanaso](#).....

[Ana Húngara](#).....

[Luis de Buda](#).....

[Esteban de Ona](#).....

[Natalicia Gizimina](#).....

[Joan Herrera](#).....

[1609-1610](#).....

[Juan de Criseppa \(Zelficar\)](#).....

[Azan de Metelin](#).....

[Margarita Juan \(= Margarita Ibam\)](#).....

[1610-12](#).....

[Simon de Paulo](#).....

[Margarita Ibam](#).....

[Catarina Rao](#).....

[1614](#).....

[Juan de Cardenas](#).....

[Joan de Estefano](#).....

[1616](#).....

[Nimfa](#).....

[1617](#).....

<u>Mariano de Estefano</u>	
<u>1620</u>	
<u>Juan</u>	
<u>1621</u>	
<u>Nicolao Húngaro</u>	
<u>1622</u>	
<u>Maria Húngara</u>	
<u>1625</u>	
<u>Cathalina Lagrilla</u>	
<u>1626</u>	
<u>Demitri Regoff</u>	
<u>1627</u>	
<u>Simon Húngaro</u>	
<u>1629</u>	
<u>Pedro de Barat de Hungría</u>	
<u>1632</u>	
<u>Estefano de Joan</u>	
<u>1637</u>	
<u>Catalina Savina</u>	
<u>1658</u>	
<u>Johan Rolf</u>	
<u>1680</u>	
<u>Juan Locovitz</u>	
<u>1745</u>	
<u>Matias Fischer</u>	
<u>1750</u>	
<u>Jorge Burzrezio</u>	
<u>1751</u>	
<u>Juan Koehler</u>	
<u>1752</u>	
<u>Mikel Botka</u>	
<u>Esteban Elias</u>	
<u>Mikel Knedel</u>	
<u>1765</u>	
<u>Jorge Vick</u>	
<u>1778</u>	
<u>Rodulfo Kruker</u>	

1781-82.....

Josef Orisqui.....

1803.....

Martin Miturovics.....

Pablo Kinchers, Jorge Nachy

2. *A Magyar Királyság-beli írók által írt könyvek és értekezések spanyolországi könyvtárakban őrzött nyomtatványainak katalógusa, különös figyelemmel a nyomtatványokban található kézzel írt jegyzetekre*

A galíciai La Coruña-i Egyetemen tartott előadásom (2023. május 16.) után az egyetem Filológia Tanszékének professzoraival (Sagrario López Poza, Nieves Pena Sueiro) áttekintettem az intézmény úttörő vállalkozásának, az Aranykori Digitális Könyvtárnak (*Biblioteca Digital Siglo de Oro*, www.bidiso.es) az adatbázisait és legfrissebb fejlesztéseit. Ennek során egy gyors mélyfúrás során is számos magyarországi vonatkozású adatra bukkantunk a spanyolországi nemesi könyvtárakban és országos gyűjteményekben őrzött különféle nyomtatott kötetek, hírek, újságok és beszámolók között. Így (többek között) Hanny Erzsébet, Korpás Zoltán és Rubén González Cuerva kutatásai eredményesen folytathatók.

A fő feladat a magyarországi könyvek katalógusának elkészítése volt, melyre nagy segítségemre volt a három legfontosabb spanyolországi digitális katalógus: a *Catálogo Colectivo de la Red de Bibliotecas de los Archivos Estatales*, a *Catálogo Colectivo de Bibliotecas Públicas* és a *Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico*. A több száz azonosított kötet katalógusának a véglegesítését 2023 végére tervezem befejezni.

Számos könyvtárban személyesen jártam (pl. *Biblioteca de la Real Academia de la Historia*, Madrid; *Biblioteca Histórica de Santa Cruz*, Valladolid; *Biblioteca Francisco de Zabálburu*, Madrid). A katalógus elkészítésén túl az már most látszik, hogy a tulajdonosváltások valószínűleg nehezen lesznek követhetők (a csekély számú adat miatt).

A fent említett könyvtárakban végzett kutatások során egy váratlanul érdekes és értékes kutatási terület bontakozott ki: magyarországi vagy magyarországi vonatkozású kötetek a spanyol inkvizíció tiltott könyveinek (*Index librorum prohibitorum*) jegyzékén. Számos kötet (Bonfini: *Decades*, Gyöngyösi Gergely: *Collectanea*, stb), belső címlapján szerepel a helyi inkvizíció hivatalos, kézírásos bejegyzése, mely szerint a kötet valamelyik Index utasítása szerint expurgálandó (egyes meghatározott részek kihúzandók). Ezután a kérdéssel behatóbban kezdtem el foglalkozni és a 2016-ben megjelent *El índice de libros prohibidos y expurgados de la Inquisición Española (1551-1819)* c. kötetben (szerző: Jesús Martínez de Bujanda), több tucat magyarországi szerzőt azonosítottam (Beregszászi Péter, Giorgio Blandrata, Dávid Ferenc, Fegyverneki Izsák). Úgy tűnik, a témában még nem publikáltak (Prof. Monok István adata alapján Peter Bietenholz tartott erről előadást Szegeden a 90-es évek közepén). Részletes tanulmány és forráskiadvány előkészítését kezdtem meg ezen a területen is a spanyolországi projekt során talált adatok alapján.

3. *Források a rézkereskedeleme levéltári kutatáson keresztül*

A projektnek ez volt a leginkább tranzakcionális része: a részben már ismert, vagy újonnan talált, a magyarországi (besztercebányai) réz spanyolországi importjára vonatkozó források összegyűjtése és digitalizálása (fényképezése).

A legújabb vizsgálatok azt mutatják, hogy a mohácsi csata (1526) után a Magyar Királyság nemcsak a közép-európai Habsburg Monarchiába integrálódott, hanem a spanyol Habsburg-rendszer részévé is vált. A globális birodalom és fiskális-katonai állam stratégiai alapon felhasználta a magyarországi anyagi (a kulcsfontosságú réz, lovak, más élőállatok) és

humán (rabszolgák, könnyűlovas egységek és politikusok) erőforrásokat, amelyekért igen nagy összegeket fizetett. Azokat mindvégig ki is vonta Magyarország területéről, amíg az nem veszélyeztette a Habsburg Monarchia regionális, közép-európai hatalmát, a Német-római Birodalomban betöltött státuszát és az Oszmán Birodalommal való hatalmi egyensúlyát.

A Magyar Királyság egyik legfontosabb bevételi forrása, a besztercebányai rézbányák bérbeadása és a magyarországi réz német kereskedőkön keresztül történő kereskedelme fontos és kiszámítható jövedelmet jelentett a császár számára. Több európai levéltár adataiból kimutathatóvá vált, hogy a 16-17. századi rézexport legalább 30-35 százaléka a Spanyol Monarchiába érkezett a 16. és 17. században. Néhány év alatt minden bizonnyal meghaladta, és az egész időszakban akár meghaladhatta az 50 százalékot. Ugyanakkor a réz létfontosságú anyag volt a Spanyol Monarchia öntödéiben, hogy tömeges méretekben bronzágyúkat készítsenek a haditengerészet számára és olcsó rézerméket öntsenek.

A Simancasi Állami Levéltár (*Archivo General de Simancas*) három sorozatából gyűjtöttem forrásokat. Az *Estado Alemania* címűben elsősorban diplomáciai, a *Guerra y Marina* (csomók: 121, 165, 168, 199, 208, 282, 283, 288, 291, 301, 317), a *Consejo y Juntas de Hacienda* (csomók: 12, 146, 152, 583, 593, 599, 611) és a *Contaduría Mayor de Cuentas* címűekben (csomók: 23, 2179, 3177, 2082) kereskedelmi vonatkozásúakat. Ezek közül néhányat a Martí Tiborral közösen készített, a 16-17. századi spanyol-magyar kapcsolatokat bemutató forráskiadványunkban szeretnék megjelentetni.

4. Magyar tájak, csatateretek és védelmi rendszerek térképeinek és rajzainak katalógusa spanyol könyvtárakban és levéltárakban

Ezen a területen a Simancasi Levéltár térképgyűjteményének vizsgálatára maradt időm. Itt 3 kiváló magyar vonatkozást találtam: két Győr-térképet (1598-ból: MPD 19, 074; és egy Velencében készültet, 1594-ből: MPD, 12, 071), és az 1593 és 1599 között a császári csapatok által visszavett végvárak térképét és kronológiáját, részletes spanyol nyelvű leírással (MPD, 06, 015). Ez a gyűjtemény digitalizálva van.

Összegzés

A projekt elsődleges célja a megkezdett alap kutatások stratégiai szempontok szerinti folytatása, forrásgyűjtés, forráskiadás előkészítése és szaktanulmányok, illetve egy monográfia megírásának előkészületei, és a stratégiai együttműködés elmélyítése a támogató intézménnyel voltak.

Az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében a Lendület „Szent Korona” Kutatócsoportban 2012 óta végzek hispanisztikai és forrásgyűjtő munkát, ezt meglátásom szerint eredményesen folytattam.

A Spanyol Nemzeti Kutatási Tanáccsal (*Consejo Superior de Investigaciones Científicas* [CSIC]), amely a legjelentősebb történettudományi intézet Spanyolországban, 2009 óta élő a kapcsolat, amikor részt vettem egy madridi konferencián. A kapcsolat kinti tartózkodásom idején elmélyült, a kapcsolattartó, a CSIC-ben dolgozó Rubén González Cuerva maga is számos alkalommal kutatott közép-európai témákat és rendkívül jól ismeri a spanyolországi levéltárakat, kiváló hely- és szakemberismerettel rendelkezik és minden szakmai és emberi segítséget megadott a kint tartózkodás során.